

לימודי דעת- תוכנית לימוד השולחן ערוך

מועדים

מועדי ישראל- שיעור 01

© רשות השימוש בשיעורים היא אישית בלבד לצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה אחרת ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- לימודי דעת שע"י פרחי שושנים - 03-6166340 -

מועדי ישראל

הקדמה

קידוש החודש

באחד מימי חול המועד פוגש משה את חבירו יעקב. תוך כדי שיחתם אומר משה: "יעקב, אומר לך קושיה שמטרידה אותי כבר כמה ימים. בתפילות שבת אנחנו אומרים "ברוך אתה ד' מקדש השבת". לעומת זאת, בתפילות החגים אנחנו מזכירים גם את עם ישראל: "ברוך אתה ד' מקדש ישראל והזמנים". גם בתפילות ראש השנה ויום כיפור מזכירים בחתימת הברכה את עם ישראל. מדוע בתפילות השבת מוזכרת השבת בלבד ואילו במועדים מזכירים עם המועדים גם את עם ישראל?" מסיים משה.

יעקב: "אתה יודע מה, משה, בא נלך לרב".

יעקב ומשה הולכים לרב המקבל את פניהם בחביבות ובלבביות. לאחר שמשה מציע את הקושיה אומר הרב "אכן, שאלת חכם. התשובה איננה במילה אחת לכן התאזרו בסבלנות..."

"להבנת התשובה לשאלתכם אסביר קודם כל שיש שוני גדול בין אופן קביעת זמנה של השבת לאופן קביעת זמן המועדים. כידוע, השבת איננה תלויה בתאריך כל שהוא, כל יום שביעי – שבת. לעומת זאת המועדים נקבעים ע"פ תאריך בחודש. לכל מועד ומועד יש את התאריך בו הוא אמור לחול. פסח – ט"ו בניסן, סוכות – ט"ו בתשרי וכן הלאה.

חודשי ישראל הם חודשים המיוחדים לעם ישראל בלבד. לאומות העולם ישנו סדר חודשים אחר. חודש הוא מלשון חידוש. קביעת חודשי ישראל נעשית ע"פ חידוש הלבנה (הירח). כל כ- 29 יום הלבנה נעלמת וחוזרת כעבור יממה. חזרת הלבנה מסמלת חודש חדש.

כל חודש עשוי להיות 30 יום ("חודש מלא") או 29 יום ("חודש חסר"). קביעת החודשים בעם ישראל נעשתה מאז ומתמיד ע"י בית הדין. כאשר היו מגיעים לב"ד עדים המעידים על כך שראו את התחדשות הלבנה היו בית דין מקדשים את החודש על פיהם. עד שבית דין לא היו מקדשים את החודש לא היה מתחיל החודש החדש. אם בית דין קידשו את החודש החדש ביום 30 לחודש הקודם (וקבעו שהיום התחיל החודש החדש) הרי שהחודש הקודם היה בן 29 יום, ואם לא קידשוהו ביום 30 היו מקדשים את החודש ביום 31 שאז נמצא שהחודש הקודם היה בן 30 יום.

מכיון שהמועדים נקבעים ע"פ התאריך בחודש, נמצא שבסופו של דבר בית דין הם המכריעים באיזה יום יחולו המועדים. לדוגמא, פסח חל ביום ט"ו בניסן, אם בית דין יקדשו את חודש ניסן ביום א' אז ט"ו בחודש יהיה ביום א' (בעוד שבועיים) ואם הם יקדשוהו ביום ב' אזי ט"ו בחודש יחול ביום ב'.

כוח זה הינו כוח מיוחד שנתנה התורה לחכמי ישראל לקבוע את חודשי השנה ומועדיה. דבר זה נלמד מן הפסוק¹ "אלה מועדי ד' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם" המילה "אותם" כתובה בפסוק בכתב חסר: "אתם" ולפיכך דורשים חז"ל את הפסוק במובן של "אשר תקראו אתם (בסגול תחת הת)" כלומר אתם תקבעו את המועדים משום שלכם נמסר כוח קביעת החודשים.

לפיכך, בתפילות המועדים אומרים "מקדש ישראל והזמנים" - ישראל הם אלו שקובעים את הזמנים. הקדוש ברוך הוא מקדש את ישראל והם קובעים את הזמנים. גם בתפילת מוסף של ראש חודש אומרים "מקדש ישראל וראשי חודשים" - שישראל מקדשים את החודשים. מה שאין בשבת שאיננה תלויה בתאריך כל שהוא אלא קדושתה מששת ימי בראשית כפי שנאמר² "ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו", לפיכך אין עם ישראל מוזכרים בענין³.

יעקב ומשה מודים לכבוד הרב על הזמן שהקדיש עבורם.

הם יוצאים מרוצים כשמלבד תשובה לקושיה זכו להחכים בנושא כל כך יסודי.

שלוש רגלים

בפסוק נאמר⁴ "שלוש רגלים תחוג לי בשנה". זה מתייחס לחג הפסח שבועות וסוכות, כמבואר בהמשך הפסוקים.

המועדים מוזכרים בפסוקים ובתפילה לפי הסדר הבא: 1. פסח 2. שבועות 3. סוכות. למרות שבסדר השנה סוכות מגיע כבר בתחילת השנה, בחודש תשרי, ואילו פסח ושבועות הם בחצייה השני של השנה, כאן הסדר שונה. מדוע?

נאמר בפ' בא⁵ "החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ה' אומר למשה ואהרן בתחילת חודש ניסן "החודש הזה לכם ראש חודשים". דהיינו למרות שלכל אומות העולם השנה מתחילה בחודש תשרי, "לכם" - דהיינו לעם ישראל, חודש ניסן הוא הראשון לחדשי השנה.

מדוע חודש ניסן הוא תחילת השנה?

יש המפרשים זאת דעת רבי יהושע הסובר שבריאת העולם היתה בחודש ניסן ולא בתשרי.⁶ ישנו פירוש נוסף, שהיות ובחודש ניסן יצאנו לחירות נמצא שאז נעשו עיתותנו בידינו, שהרי בזמן

¹ ויקרא כג ד'

² בראשית

³ ע"פ הגמרא ביצה ט"ז.

⁴ שמות כג יד

⁵ שמות יב ב'

⁶ ראה פירוש הרשב"ם על הפסוק הנ"ל וכן ראש השנה י' ב' יא א'

השעבוד אין זמננו בידינו לעשות בו כרצוננו. נמצא לפיכך, ש"בריאת" מערכת החודשים שהיא מערכת הזמן היתה בחודש ניסן.⁷

חג הפסח – על שום מה?

לפני שנה השתתפתי בהרצאה בנושא "לידת העם היהודי". כבר כששמעתי שעומדת להיערך הרצאה כזו, סיקרן אותי מאוד להשתתף, היות ועד אז לא חשבתי שיש זמן מסוים בו עמנו "נולד". אנסה לשחזר מזכרוני את הדברים הנוגעים ספציפית ל"חג הפסח".

הלכתי. הרב המרצה התחיל. "ערב טוב. במסגרת בשיעור נרצה לתמצת את נושא הולדת עמנו, כיצד נהיינו לעם. נתחיל. בברית בין הבתרים נאמר לאברהם אבינו "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה". בדברים אלו מודיע הקב"ה לאברהם על גלות עם ישראל במצרים וגזירת השעבוד. גזירה זו החלה לאחר מיתת יוסף הצדיק, כפי שנאמר בתחילת ספר שמות⁸ "וישימו עליו שרי מיסים למען ענותו בסבלותם" וגו'.

בברית בין הבתרים נאמר עוד "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". "דן אנוכי" הכוונה לעשר המכות שלקו המצרים.

לאחר שלקו המצרים תשע מכות, וכבר התרה משה בפרעה על מכת בכורות הקרבה ובאה, אומר הקדוש ברוך הוא למשה ולאהרן שיצוה את עם ישראל על מצות קרבן הפסח, אכילת מצה ואיסור חמץ. זה היה בראש חודש ניסן, שבועיים לפני יציאת עם ישראל ממצרים. בתוך הדברים נאמר להם ששימו מדם הקרבן על פתחי בתיכם, על שתי המזוזות ועל המשקוף וכאשר תפרוץ מכת בכורות יהיה זה סימן לדלג על בתי בני ישראל⁹. בכל הם ניצלו ממכת בכורות. דילוג נקרא "פיסוח". על שם כך נקרא קרבן הפסח, על שם הדילוג שדילג הקדוש ברוך הוא על בתי ישראל בשעת מכת בכורות.

בסוף הדברים נאמר, "ושמרתם את הדבר הזה לחוק לך ולבניך עד עולם", כלומר, מצוות אלו אינן לשעה בלבד אלא מצוות הנוהגות לדורות. לאחר מכן, כשמשה רבנו מודיע לזקני ישראל על המצוות, הוא מוסיף:¹⁰ "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם" - בניכם, שלא היו ביציאת מצרים לא יבינו מה כל הענין – "ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצריים ואת בתינו הציל". קרבן הפסח נקרא כך על שם הפסיחה – הדילוג. וחג הפסח נקרא על שם הקרבן.

יחד עם זאת, חג הפסח בכללותו הוא על יציאת מצריים. ביציאת מצריים, היתה תחילת העם היהודי כשאינם משועבדים עוד לפרעה ועברנו להיות משועבדים לריבוננו של עולם. גאולה זו נשלמה לאחר חמישים יום, במעמד הר סיני – קבלת התורה.

⁷ ראה ספורנו שם

⁸ שמות א"א

⁹ כפי שמובא בפירוש רש"י (שמות יב ג), הקדוש ברוך הוא לא היה צריך כלל לסימן שהרי הכל גלוי וידוע לפניו, אלא שימת הדם היתה בכדי שיהיה לעם ישראל זכות בכך שהם עסוקים במצוה וינצלו מהמכה.

¹⁰ שם כו כז

מתכוננים לחג – עוד לפני ראש חודש!

מכיוון שחג הפסח כולל ענינים הדורשים הכנה רבה, יש להתכונן מבעוד מועד הן בנוגע לניקיון הבית מחמץ והן בנוגע לצרכי החג. כפי שנראה, תכונה זו אינה נוגעת להכנות המעשיות לחג בלבד אלא אף ללימוד הלכות החג.

לפני כמה שנים התפללתי ביום הפורים במחיצת מורי ורבי. לאחר התפילה ראיתיו לומד את תחילת הלכות פסח מתוך ה"משנה ברורה". לא הבנתי מה ראה הרב להתחיל ללמוד הלכות פסח בפורים. לאחר מכן נזכרתי: נפסק להלכה בשולחן ערוך בתחילת הלכות פסח:

"שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם פסח שלושים יום"

ואם נחשב נמצא שהיום בו עלינו להתחיל לשאול ולדרוש בהלכות הפסח הוא יום הפורים!¹¹

ישנם הסוברים שדין זה אמור לא רק בחג הפסח אלא בכל שלושת הרגלים. לפי זה עלינו להתחיל ללמוד הלכות סוכות וארבעת המינים מ"ד באלול. אולם יש הסוברים שדין זה אמור דווקא בפסח שהלכותיו מרובות ביותר (ביעור חמץ, הגעלת כלים וכו') וגם נדרשת הכנה זמן מה לפני החג ולכן יש צורך לדעת את ההלכות מבעוד מועד,¹² אבל בשאר החגים לא נאמר דין זה.

קימחא דפיסחא - לדאוג גם לצרכי החג של אחרים

מידי שנה מתפרסמת בשכונתנו מודעה בנושא "קימחא דפיסחא". קימחא דפיסחא הינה תקנה קדומה מימי חז"ל לדאוג לצרכי הפסח של העניים באמצעות מגבית ציבורית בין כל תושבי העיר.

בשבת שלפני ראש חודש ניסן, דרש רב בית הכנסת שלנו בהלכות הפסח. את סיום הדרשה הקדיש הרב לנושא מגבית הקימחא דפיסחא ועורר את בציבור על נחיצות הענין וחשיבותו. וכך אמר:

"רבותי, כפי שראיתם בלוח המודעות קראנו לציבור לתרום למגבית קימחא דפיסחא. מצות הצדקה מצוה גדולה היא עד מאד. היא גם בין הדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה. כמו כן, ישנו ענין מיוחד לדאוג לנזקקים לצרכי החג. כך אמרו חז"ל:

"ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך" (דברים טז יא) – ארבעה שלי (לוי גר יתום ואלמנה) כנגד ארבעה שלך (בנך ובתך עבדך ואמתך) – אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך!¹³

ישנה חובה מיוחדת לשמח בחג את אותם שאינם מסוגלים לדאוג לשמחתם בכוחות עצמם. והשכר הגדול: אני משמח את שלך, הקב"ה בעצמו ישמח את בני ביתנו.

¹¹ משנה ברורה ב'. מכיון שחודש אדר (הסמוך לניסן, להוציא "אדר א" בשנה מעוברת) הוא לעולם בן כ"ט יום יש צורך להתחיל כבר ב"ד באדר את השלושים יום.

¹² ראה בית יוסף סימן תכ"ט

¹³ דרשת חז"ל, מובאת ברש"י שם

ענין זה נאמר בכל המועדים. בחג הפסח ישנה תקנה מיוחדת המוטלת כחובה על כל אחד לתת מהונו עבור צרכי החג של העניים. תקנה זו מוזכרת כבר בתלמוד ירושלמי (בבא בתרא פרק א' הלכה ד') והרמ"א מביאה להלכה:

"ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח"

על אף שהרמ"א כותב שזהו "מנהג", מדגישים הפוסקים שזו חובה גמורה מעיקר הדין ואין להשתמט.¹⁴

אחד המשתתפים, שגר בשכונה בשכירות מזה עשרה חודשים העיר את תשומת ליבו של הרב שלא כל אנשי העיר חייבים להשתתף במגבית. "כבוד הרב" קרא, "הרמ"א כותב 'וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה', וא"כ אני שעדיין לא מלאו לשהותי כאן שנים עשר חודש אינני חייב מעיקר הדין. כמובן שאני מעוניין לתרום אבל רציתי לדעת אם זה בגדר חובה..." סיים.

הרב החמיא לאיש על ידענותו, אולם אמר שכיום המנהג אינו כן, אלא כפי שכותב המשנה ברורה על אתר בשם הסמ"ק:

"האידינא (כיום) נוהגים בכל הצדקות בשלושים יום"

"יוצא א"כ, שכל שוכר הדר בעיר שלושים יום נחשב כ"תושב קבע" וחייב להשתתף במגבית עבור עניי העיר".

הרב הדגיש עוד כי הצורך בשלושים יום הוא רק לדריים באופן זמני. מי שבא לעיר על מנת להשתקע לתמיד - חייב מייד ביומו הראשון.

אדם נוסף ממשתתפי השיעור, הגר בעיר באופן זמני מפורים האחרון, עורר את ענין הציבור בשאלתו שהיות ורק בערב פסח ימלאו לשהותו בעיר שלושים יום והמגבית נערכת כמה ימים לפני כן האם הוא נחשב כתושב העיר לענין זה. הרב השיב שמעיקר הדין הוא פטור, שהולכים לפי הזמן בו נערכת המגבית.¹⁵

כפי שמופיע ברמ"א, המנהג הוא לקנות חטים עבור אפיית המצות. המשנה ברורה אומר שהמנהג הוא לחלק קמח שיהיה מוכן כבר לאפייה. רבותי, זריזים מקדימים למצוות!¹⁶ סיים

הרב את דבריו.

אחד המשתתפים, הפתיע בשאלתו "כבוד הרב, האם אני יכול לתרום לכך מכספי מעשר?"

שקט הושלך בבית הכנסת וכולם שמעו את תשובת הרב כי "מכיון שזו חובה קבועה לכל אחד אומרים האחרונים שאין לתת לצורך קימחא דפיסחא מכספי המעשר הקבועים אלא יש לתת כסף מיוחד עבור זה".

¹⁴ ראה שער הציון תכ"ט ז'

¹⁵ ראה פסקי תשובות

השואל הוסיף ושאל: "כמה עלי לתת לצורך קימחא דפיסחא?"

כתשובה, ציטט הרב את דברי המשנה ברורה (ו') האומר כי שיעור הנתנה הינו אינדבדואלי. כל אחד צריך לתת לפי ממונו ואפשרויותיו.

בימינו נערכות מגביות עבור צרכי החג של הנזקקים, כאשר הגבאים דואגים להעביר לנזקקים כסף ו/או מגוון צרכי החג כמצות, יין, בשר ועוד.¹⁶

כתבו הפוסקים, שאין לתת ל"קימחא דפיסחא" מכספי מעשר כספים.

חודש ניסן – חודש שלם של שמחה !!!

זמן מה לאחר יציאת מצרים נצטוו ישראל על בניית המשכן. בפסוק נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" – ע"י המשכן שורה השכינה בתוך כל אחד ואחד מישראל. חנוכת המשכן היתה בראש חודש ניסן, שנה לאחר יציאת מצרים. לאחר שבעת ימי המילואים (כ"ג – כ"ט באדר) בהם העמיד משה רבנו את המשכן ופירקו בא היום השמיני, ראש חודש ניסן, בו נחנך המשכן. יום זה מוגדר בימי חז"ל כיום גדול מאוד, שהביא הרבה אורה ושמחה בהשראת השכינה בעולם. בשנים עשר הימים הראשונים של חודש ניסן הקריבו נשיאי שבטי ישראל, כל אחד ביומו, קרבן לחנוכת המזבח. זה נמשך מים א' בניסן עד יום י"ב בניסן. מכיון שבימים אלו נחנך המשכן המשרה שכינה בעם ישראל - הם נחשבים לדורות כימים של שמחה.

כמו כן, ימי חג הפסח ויום אחד לאחר החג ("איסרו חג") הינם ימי שמחה. נמצא שיש כבר כמעט עשרים ימי שמחה בחודש ניסן. מכיון שכך ראו חז"ל להחשיב את כל החודש כחודש של שמחה שאין נוהגים בו ניהוגי צער. כפי שנראה, נובעות מכך כמה הלכות למעשה.

לא לעורר צער

בכל יום מימות החול, לאחר תפילת שמונה עשרה (חזרת הש"ץ) של שחרית ומנחה אומרים תחנון. התחנון נאמר מייד לאחר תפילת שמונה עשרה¹⁷ והוא כולל דברי תחינה ובקשות. חלק מתפילת תחנון נאמר באופן של "נפילת אפיים" דהיינו הטיית הראש כלפי מטה.

היות ותפילה זו נאמרת בדרך תחינה וצער, היא אינה נאמרת בימים של שמחה. משום כך היא אינה נאמרת בשבת, ימים טובים, ראש חודש ועוד. יתר על כן, אפילו במנחה שלפני יום כזה אין אומרים תחנון. לפיכך אין אומרים תחנון במנחה של ערב שבת ויום טוב וכן בערב ראש חודש ועוד.

במנחה בשבת אומרים לאחר חזרת הש"ץ פסוקים שתוכנם הוא צידוק דין הבורא יתברך עלינו¹⁸:
"צדקתך צדק לעולם" וגו', "צדקתך כהררי אל" וגו'. אמירה זו נקראת "צדקתך".

¹⁶ שם

¹⁷ כפי המבואר בפוסקים, ראוי להסמיכה לתפילת שמונה עשרה כמה שיותר ואין להפסיק אפילו בשתיקה.

כמה טעמים נאמרו לאמירה זו במנחה בשבת. או משום שבזמן זה, שבת אחר הצהריים, נפטר משה רבנו, אהרן הכהן ודוד המלך ואנו מצדיקים את הדין על פטירתם. או משום שהרשעים הנמצאים בגיהנום ובשבת יוצאים ממנו ובמוצאי שבת מחזירים אותם לשם ואנו מצדיקים את דין הבורא יתברך שמחזירים.

בשבת החלה בתאריך כזה שאין אומרים בו תחנון (אפילו היה יום חול) – אין אומרים צדקתך.¹⁹

בימי חג הפסח ודאי אין ראוי לומר תחנון, בהיותם ימי חג. כמו כן, ביום שלאחר חג הפסח אין אומרים תחנון. יום זה נקרא "איסרו חג" ונחשב יום של שמחה.

נמצא א"כ, שבחודש ניסן ישנם עשרים ימי קדושה ושמחה שמפאת זאת אין ראוי לומר בהם תחנון. לאור זאת ראו חכמים לבטל כליל את אמירת התחנון בחודש ניסן, שהיות ורוב החודש בקדושה - עושים כולו קודש. לפיכך פוסק השולחן ערוך (תכ"ט ב'):

"אין נופלים על פניהם בכל חודש ניסן ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה"

לא לעורר בכי

כשמשה ויעקב היו בשיעורו של הרב בערב ראש חודש ניסן הם שמעו שאין לשאת הספדים בחודש ניסן. כך כותב המחבר:

"ואין מספידין בר"

דין זה שאין מספידים נאמר גם בכל ראש חודש, חנוכה פורים, וכן בחול המועד סוכות.

בצאתם מבית הכנסת לאחר סיום השיעור, הם שומעים כרוז המודיע לציבור על הלווייתו של אחד מגאוני הדור. ברצונם לחלוק כבוד לאותו גאון החליטו ללכת יחד להלויה. כמו כן, מאחר והימים ימי חודש ניסן הם רצו לראות כיצד מתנהל מסע הלויה ללא הספדים.

הם הגיעו להלויה באיחור מה, ולהפתעתם היה זה בעיצומו של הספד מאחד הרבנים. "מה זה, הרי ממש עכשיו למדנו שאין מספידים בחודש ניסן!" תהו. הם הבינו בעצמם שכנראה יש להם איזו טעות, שהרי גדולי התורה לא היו טועים בהלכה מפורשת, והחליטו שהם חייבים לברר את הענין אצל הרב.

לאחר שהירצו את דבריהם לפני הרב, החמיא להם הרב עת עקביותם ואי הויתור על ידיעת ההלכה על בוריה. "חילכם לאורייתא" שיבחם הרב. לאחר מכן הסביר להם שיש יוצא מן הכלל בהלכה זו שאין מספידים בניסן. היוצא מן הכלל הוא הלויה של אדם חכם בתורה. דין זה נלמד מדברי השולחן ערוך בהלכות אבילות (יורה דעה סימן ת"א סעיף ה'), האומר שעל אף שאין

¹⁸ צידוק הדין הוא ענין נשגב ביותר, שהאדם רואה בכל את יד ה' יתברך וכן שחש ושלומו אינו בא בתלונה על מעשי הבורא, שמאמין שהכל במשפט צדק של שופט כל הארץ.

¹⁹ שולחן ערוך סימן רצ"ב ב' ומשנה ברורה שם

להספיד בחול המועד אעפ"כ אדם חכם בתורה – מספידים. אם כך הדין בימי חול המועד שהם ממש ימי שמחה, קל וחומר בימי חודש ניסן שמותר להספיד בהם אדם חכם בתורה.

דין זה שמותר להספיד חכם הוא דווקא בשעת ההלויה אבל לקבוע הספד כשלעצמו אין קובעים. בלשון חז"ל נאמר שמותר להספיד "חכם בפניו" המשמעות של בפניו היא בשעת ההלויה, כביכול, בפני הנפטר.

אמנם יש מהפוסקים הסוברים שבימינו אין לאף אדם דין תלמיד חכם לענין זה.²⁰ ויש שכתבו שחומרא זו היא רק בחול המועד ולא בחודש ניסן.²¹ כמו כן, בגאון מפורסם בדורו שהרביץ תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה יתכן שהכל מודים שניתן להספידו.²²

יחד עם זאת, יש שכתבו שגם באופנים שמותר להספיד בחודש ניסן, אין להאריך בהספד.²³

לסיכום, היתר זה להספיד חכם בפניו אינו פשוט כלל ויש לדון כל מקרה לגופו. בכל מצב, יש לעשות שאלת חכם.

הנס הגדול

בליל שבת הגדול פגש משה את יעקב ושאלו "יעקב, תגיד, כולם קוראים לשבת זו "שבת הגדול" ואני לא מבין מדוע. ובכלל, ממתי אנחנו ממציאים שמות לשבתות?"

משה ויעקב תפסו יוזמה והחלו לעיין במקורות בכוחות עצמם מתוך מגמה למצוא פיתרון לחידה.

לאחר חיפוש קל, הם מצאו את השולחן ערוך האומר כי:

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו"

איזה נס נעשה בשבת שלפני פסח?

בחודש ניסן שבו יצאו עם ישראל ממצרים, בא הקב"ה בראש חודש ואמר למשה ואהרן שיאמרו לבני ישראל על מצות קרבן פסח. מצות קרבן פסח במצרים כללה מלבד ההקרבה דין נוסף: לקנות את השה בי' בניסן לשם קרבן פסח. נאמר בפסוק "דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית". המשנה אומרת: "פסח מצרים מקחו בעשור".²⁴ כידוע, יציאת מצרים היתה בליל ט"ו בניסן. בשנה בה יצאו ישראל ממצרים חל ט"ו בניסן ביום חמישי. בשבת שלפני כן, י' בניסן, קנו כל משפחה מעם ישראל שה עבור קרבן פסח. הקרבת קרבן הפסח זמנה בי"ד בניסן – ערב פסח – בין הערביים. (בזמן שבין חצות היום לשקיעת החמה)

²⁰ מגן אברהם תקמ"ז ח'

²¹ ראה פסקי תשובות

²² ראה שו"ת תשובה מאהבה סי' ק"ב

²³ ראה פסקי תשובות בשם הקהילות יעקב

²⁴ דין זה אמור רק בפסח מצרים, בקרבן פסח לדורות אין צורך לקנותו בעשור. ראה פסחים צ"ו א'.

מועדים | מועדי ישראל | שיעור 01

קנייה זו, הייתה כרוכה בסכנה לא פשוטה. המצריים, כעובדי עבודה זרה, עבדו לשה. כשישראל קנו את השה בערב שבת וקשרוהו למיטתם בשבת שאלום המצרים לשם מה הם קונים את השה והשיבום שזה מיעוד להישחט לקרבן פסח לה'. דבר זה עורר כעס רב אצל המצרים שישראל שוחטים את אלוהיהם, ונעשה נס שלא היתה יכולת ביד המצרים לפגוע בעם ישראל. על שם נס זה שחל בה נקראת שבת זו "שבת הגדול", ע"ש הנס הגדול.

האחרונים מעירים מדוע נקבע הזכרון לנס זה ע"פ היום בשבוע (שבת) ולא ע"פ התאריך בחודש (דהיינו י' בניסן) כמקובל בשאר המועדים. ראה ב"ח, דרישה וט"ז.

בדברי הפוסקים מופיע טעם נוסף לשם "שבת הגדול", והוא ע"פ מנהג ישראל מקדמת דנא לדרוש בהלכות הפסח בשבת זו. דרשה זו נאמרת ע"י גדול העיר. ומכיוון שהגדול דורש בה נקראת שבת זו "שבת הגדול".

שאלות חזרה

1. מדוע בתפילת שבת אומרים מקדש השבת ובחגים מוסיפים "מקדש ישראל והזמנים"??
2. מהו סדר שלושת הרגלים? הסבר.
3. מה מקור השם חג הפסח?
4. כמה זמן לפני חג הפסח יש "להיערך" בחינת לימוד' ההלכות?
5. מהו "קימחא דפיסחא" ומי חייב בכך?
6. מדוע אין אומרים תחנון בחודש ניסן?
7. מהו יוצא מן הכלל בהלכה זו שאין מספידים?
8. מפני מה נקראת "שבת הגדול" בשם זה?

תשובות

1. משום שקדושת השבת איננה תלויה בעם ישראל, ולעומתה קדושת המועדים תלויה בעם ישראל, שבית דין מקדשים את החודשים.
2. פסח, שבועות וסוכות. הסיבה לסדר זה הוא משום שחודש ניסן נחשב החודש הראשון לחודשי עם ישראל.
3. על שם הפסיחה – הדילוג שדילגו על בתי ישראל בזמן מכת בכורות.
4. שלושים יום קודם לפסח.
5. מגבית חלוקת חיטים לעניים לצורך פסח וכיום המנהג שכל מי שדר בעיר שלושים חייב בכך.
6. מפני שישנם שנים עשר ימי חנוכה הנשיאים ושבעת ימי החג ואיסרו חג ונמצא שרוב החודש בקדושה לפיכך עושים כולו קודש.
7. הספד על חכם בחכמת התורה בשעת ההלואה.
8. על שם הנס הגדול שלא יכלו המצרים למנוע מעם ישראל לקשור את השה שהוא אלילם על מנת להקריבו לקרבן פסח.

